

УДК 373.51.02/03–056.36

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОВЕДІНКОВИМИ РОЗЛАДАМИ****Ольга Ферт***Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто особливості підготовки майбутнього вчителя до роботи з дітьми з поведінковими розладами в умовах сучасної української школи. Окреслені головні шляхи розв'язання проблеми ефективної освіти дітей з особливими потребами.

Ключові слова: діти з особливими потребами, поведінкові розлади, гіперактивний розлад з дефіцитом уваги, інклюзивне навчання, педагогічний супровід.

Діти з розладами поведінки – це діти з особливими потребами. Ми можемо також вести мову про них як про неповносправних дітей. Ступінь неповносправності цих дітей різний. Розлади поведінки притаманні дітям з важкими порушеннями, а саме дітям з ДЦП, розумовою відсталістю, порушеннями психічної діяльності, важкими аутичними розладами тощо. Є чимало поведінкових розладів. Це тривожні розлади, опозиційний розлад поведінки, різноманітні порушення психологічного розвитку, які можуть виявлятися як самостійні нозологічні одиниці чи коморбідні синдроми.

Якщо діти з важкими інтелектуальними порушеннями вимагають спеціальної освіти, то слід зазначити, що є також значна категорія дітей зі збереженим або близьким до норми інтелектом, які вимагають грамотної та послідовної інтеграції в системі загальноосвітніх закладів. Значна кількість таких дітей страждає на гіперактивний розлад з дефіцитом уваги (ГРДУ) та має легкі розлади аутичного спектра, синдром Аспергера тощо. Ця категорія дітей вимагає особливої уваги і розуміння з боку вчителів та адміністрації середніх навчальних закладів. Необхідним є впровадження адекватних програм та стратегій навчання, часто додаткового педагогічного супроводу, зокрема допомоги спеціального вихователя або асистента вчителя. Це вимагає певної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дітьми, починаючи з дошкільного віку. Особливу увагу треба приділяти підготовці вчителів. Проблему виховання і освіти дітей з поведінковими розладами розглядали у працях такі українські учені: Т. Скрипник, Є. Барбіна, Л. Мищик, М. Сварник, К. Островська. Ця проблема вимагає подальшого ретельного опрацювання.

На жаль, суспільство нашої країни на сучасному етапі не досягло ще рівня цивілізованого сприйняття людей з особливими потребами. Маємо брак культури допомоги дітям з поведінковими розладами в системі освіти й охорони здоров'я. Батьки дитини, здебільшого, залишаються сам на сам зі своєю бідою і часто потерпають від безграмотних і недолугих дій спеціалістів, які мали б надати їм допомогу. А кількість дітей, які потребують кваліфікованого педагогічного супроводу, вражає. Наприклад, кількість дітей з аутичним типом розвитку, зокрема, із синдромом Аспергера, збільшилась як в Україні, так і за кордоном за останні два роки від 4 до 20 осіб на 10 000 новонароджених [2]. Кількість дітей з найпоширенішим поведінковим розладом ГРДУ становить в середньому від 3 до 20 відсотків, [3] більшість з них має нормальний інтелект і відвідує загальноосвітню школу. Отже, проблему навчання дітей з поведінковими розладами можемо вважати одним з найактуальніших освітніх викликів сьогодення, який потребує негайного комплексного розв'язання.

Проблема виховання неповносправних дітей є значно глибшою, ніж може здатися на перший погляд. Брак освітніх програм та недостатній рівень підготовки педагогічних працівників – це лише верхівка айсберга. В основі проблеми маємо глибоке ментальне відчуження, бажання відсунути незручне та обтяжливе. В основі незрілої реакції суспільства на проблеми неповносправних дітей лежить необізнаність, спричинена історичними тенденціями. Кілька десятиліть тому неповносправну людину було майже неможливо зустріти на вулицях Радянської України. Складалося враження, що інвалідів не має, проте їхня кількість вже тоді була значною. Необізнаність викликає пересторогу та, в кращому випадку, жалість, яку важко назвати позитивною та конструктивною реакцією на проблему.

Неважко здогадатися, як за таких умов почувають себе неповносправні люди. Можна уявити, які почуття охоплюють батьків аутичних та гіперактивних дітей, які переступають поріг наших загальноосвітніх закладів, попередньо стикнувшись з необхідністю виборювати право дитини навчатися у середній школі або відвідувати дитячий садок загального типу. За даними американських досліджень, батьки дітей з ГРДУ страждають на рівні з батьками дітей аутистів або дітей, що мають ДЦП [6].

Перше, що необхідно зробити, це змінити свідомість майбутніх педагогів, дати їм можливість зрозуміти суть фізіологічних особливостей дитини, її поведінкових проблем. Адже, дуже часто імпульсивну і нестриману поведінку гіперактивних дітей списують на брак виховання. Педагоги починають звинувачувати батьків, докоряти їм нібито невмілими виховними діями. Насправді причина поганої поведінки – у незрілості певних ділянок кори головного мозку гіперактивної дитини, у недостатності двох речовин нейротрансмітерів (дофаміну і норадреналіну) [3] у мозковій

дисфункції або спадково зумовлених порушеннях іншого генезу, а не в діях батьків чи у злій волі самої дитини. Хоча сімейне виховання може як покращити, так і погіршити ситуацію, воно не вирішує проблеми. Незрілі дії педагога зумовлюють негативізм та агресію з боку батьків. Утворюється замкнене коло, в результаті страждають усі. Звичайно, бувають винятки, коли на шляху батьків і дитини трапляється педагог, так би мовити, від Бога, здатний до емпатії. Він впроваджує адекватні до ситуації технології та стратегії інтуїтивно, однак це радше виняток, аніж правило. Організація освітніх послуг не повинна бути стихійною, разом із забезпеченням відповідної методичної бази у підготовці педагогічних фахівців, треба проводити заходи з реорганізації освітнього процесу загалом. Найбільш ефективним для дітей із серйозними інтелектуальними та фізичними вадами є інклюзивне (інтегроване) навчання, коли у класі на 14-15 здорових дітей маємо 2-3 неповносправних однолітків. Навчання може проводитись за методикою Монтессорі або за іншими методиками, але з обов'язковим домінуванням звичайної загальноосвітньої програми та залученням окремого педагога для неповносправних дітей, який би здійснював асистентську допомогу вчителю у класі.

Окрім загальносоціальної необхідності у наданні якісних освітніх послуг учням з поведінковими розладами, слід зважити на вимоги та бажання молоді. Наприклад, красномовними є результати дослідження проведеного серед молоді (20 осіб), що має вади опорно-рухового апарату, та із затримкою психічного розвитку віком від 16 до 26 років. Ці молоді люди відвідують Львівський навчально-реабілітаційний центр "Джерело". Більша частина цих людей навчалася за індивідуальною програмою, розробленою відповідно до їхніх можливостей:

- 50% респондентів здобули неповну середню освіту та 35% повну;
- 55% навчалися в школі за індивідуальною програмою, а 40% в інтегрованих класах;
- переважна більшість не задоволена рівнем здобутої освіти та бажали продовжити навчання; 65% опитаних переконані, що освіта покращить їхнє майбутнє і дасть можливість працевлаштування;
- 50% опитаних бажали б навчатися в інтегрованих класах, групах серед своїх однолітків і не тільки неповносправних та здобути добру перспективну освіту [2].

Отже, молоді люди із особливими потребами сьогодні не задоволені своїм рівнем освіти і хотіли би вдосконалювати навчання з метою його подальшого продовження.

Подібне дослідження є ще одним аргументом на користь інклюзивного навчання. Зокрема, в Україні, на жаль, ми маємо лише перші паростки такої практики, в той час як у США, у Канаді усі діти з особливими потребами

навчаються в звичайних школах за місцем проживання. Там корекційні педагоги працюють у класі разом з класним учителем [2].

Звичайно впровадження інклюзивного навчання потребує адміністративних змін у системі освіти, але не менш важливою є відповідна підготовка корекційних педагогів та вчителів загальноосвітньої школи.

У системі вищої школи у процесі підготовки майбутніх педагогів необхідно, крім звичайної програми, робити більший акцент на викладанні спеціалізованих курсів про особливості дітей з поведінковими розладами. Лише глибокі знання про природу неповносправності дитини допоможуть сформуванню у майбутнього вчителя цілісне бачення проблеми і дадуть змогу більш впевнено і спокійно виконувати свої обов'язки. Сьогодення вимагає також більш відкритих та прозорих взаємин між педагогом і батьками дитини. Часи ігнорування, відкинення і маніпулювання минають. Якщо наше суспільство прагне інтегрування у цивілізовану світову спільноту, наша система освіти має бути відповідною до світових стандартів. Це означає, що повноцінні освітні послуги мають надаватися кожній дитині без дискримінації її рівня розвитку чи обмежень. Величезну роль у цій співпраці має відігравати соціальний педагог. На жаль, сучасна освітня практика та численні наші спостереження свідчать, що роль як сучасного шкільного психолога, так і соціального педагога в системі вітчизняної освіти сьогодні є, в більшості, формальною. Це прикра практика, яку необхідно виправляти. Адже саме психолог і соціальний педагог мають бути тим містком, що зв'язує неповносправну дитину і однолітків, батьків і педагога, а інколи батьків і саму дитину. Оскільки відомо, що батьки неповносправних дітей часто страждають на депресію та мають неадекватні вимоги до дитини, та інколи між ними і дитиною стоїть стіна відчуження[7]. Без розуміння взаємин у подібних сім'ях неможливо надавати якісні освітні послуги.

Звичайно змінити програму підготовки важко. Це справа не одного року клопіткої роботи. Без сумніву, найважливіший чинник успіху в процесі змін – це глибоке переосмислення статусу неповносправної людини, у цьому випадку дитини з поведінковими розладами. Цей процес має відбуватися на всіх рівнях – як в освітній, так і в усіх інших державних сферах.

Недостатньо лише підготовки молодих спеціалістів. Якою змістовною та повноцінною не була б їхня освітня програма, якими б здібностями, професійними компетенціями і готовністю до роботи вони не були б наділені, потрапляючи в сучасну школу, вони не зможуть впроваджувати сучасні підходи до навчання неповносправних дітей самостійно. Отже, необхідна перепідготовка наявних кадрів. Це просвітницька робота серед адміністрації навчальних закладів та підвищення кваліфікації старшого педагогічного персоналу відповідно до сучасних вимог. Велику поміч у цьому питанні можуть надавати організації, які здійснюють спеціалізовану допомогу

інвалідам своєю активною взаємодією з адміністрацією навчальних закладів. Це можуть бути презентації, семінари, різні інтерактивні акції. Також доцільним є введення у програму регулярних курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників основ роботи з неповносправними дітьми. Наприклад на базі Львівського навчально-реабілітаційного центру “Джерело” діють такі навчальні програми для фахівців:

- Психосоціальний супровід сімей, де є дитина з особливими потребами;
- ГРДУ: сучасні принципи діагностики і терапії;
- Поведінкова терапія поведінкових розладів у дітей.

Отже, успіхів у навчанні дітей з поведінковими розладами у системі сучасної освіти можна досягти, використовуючи комплексний підхід до оптимізації навчального процесу. Цей підхід охоплює як повноцінну підготовку спеціаліста у вищій школі, так і зміну недосконалих і застарілих зразків педагогічної роботи, удосконалення, ознайомлення з новими методами роботи. Також необхідні зміни в адміністративній сфері країни, формування адекватного сприйняття неповносправної дитини з боку чиновників від освіти і охорони здоров'я. Лише комплексні заходи зможуть допомогти у формуванні вчителя, готового до роботи з дітьми з поведінковими розладами у сучасній українській школі.

-
1. *Заваденко Н.* Гиперактивность с дефицитом внимания у детей: диагностика и лечение. // Міжнародний неврологічний журнал 2007. № 2. С. 155–158.
 2. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. // Метод. посіб. Львів, 2008.
 3. *Романчук О.* Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Практичне керівництво. Львів, 2008
 4. *Скрипник Т.* Умови інклюзивного навчання дітей з аутизмом. Інститут спеціальної педагогіки АПН України, Київ, 2007
 5. *Суковський Є.* Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Порадник для батьків. Львів, 2008.
 6. *Barkley R.* Taking Charge of ADHD: The Complete Authoritative Guide for Parents. N. Y., 1995
 7. *DuPaul G., Stoner G.* ADHD in the Schools: Assessment and Intervention Strategies. N. Y. The Guilford Press, 1994.

**FORMING THE PROSPECTIVE TEACHERS' READINESS TO
TEACHING THE CHILDREN WITH BEHAVIORAL DISORDERS****Ol'ha Fert**

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The article considers the peculiarities of the prospective teachers' preparation for teaching children with behavioral disorders in present Ukrainian schools. The author analyzes the main trends of solving the problems of children with special needs effective education in Ukraine.

Key words: children with special needs, behavioral disorders, Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), inclusive education, pedagogical assistance.

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К РАБОТЕ
С ДЕТЬМИ С ПОВЕДЕНЧЕСКИМИ РАССТРОЙСТВАМИ****Ольга Ферт**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Дорошенка, 41, 79000 Львов, Украина*

Рассмотрены особенности подготовки будущего учителя к работе с детьми с поведенческими расстройствами в условиях современной украинской школы. Начерчены основные пути разрешения проблемы эффективного образования детей с особенными потребностями.

Ключевые слова: дети с особенными потребностями, поведенческие расстройства, гиперактивные расстройства с дефицитом внимания, инклюзивное образование, педагогическое сопровождение.

Стаття надійшла до редколегії 18.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008